

Філософсько-ідейна парадигма ієрархії та назв вчених ступенів в Україні

д.т.н., професор Мараховський Л.Ф., Державний економіко-технологічний університет транспорту, (м. Київ Україна)

к.т.н., професор РАЕ Козубцов І.М. Науковий центр зв'язку та інформатизації Військового інституту телекомунікацій та інформатизації Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут», (м. Київ Україна)

Постановка проблеми та зв'язок її з важливими науковими завданнями. В світлі європейських принципів, що націлені на створення єдиного освітнього та наукового простору [1] в лабораторії міждисциплінарних досліджень НЦЗІ ВІТІ НТУУ „КПІ” розроблено освітню концепцію підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів (НКНПК) вищої кваліфікації [2, 3, 4]. В концепції не розглядалась парадигма щодо змін існуючої ієрархії та назв вчених ступенів в Україні. Дискусії про необхідність удосконалення системи підготовки й атестації наукових і науково-педагогічних кадрів тривають у нас із часів ухвалення Декларації про державний суверенітет України. Але відтоді, крім посилення адміністративних заходів, майже нічого не змінилось.

Не лише у вчених колах, але й у загальнодержавній періодиці (газети «Дзеркало тижня», «Урядовий кур'єр») жваво обговорюють проект Закону України «Про атестацію НКНПК кадрів вищої кваліфікації», запропонований Вищою Атестаційною Комісією (ВАК) України. Серед новацій є такі:

запровадження наукового ступеня «доктор філософії» замість «кандидат наук»;
присудження наукового ступеня «доктор наук» за сукупністю опублікованих наукових робіт;
поява нової класифікації для спеціалізованих учених рад порядок присудження наукових ступенів залежно від їх науково-кадрового складу – автономні та не автономні.

Оприлюднений законопроект, на жаль, не відповідає на головне стратегічне запитання – якою ж має бути вітчизняна система підготовки й атестації НКНПК та архітектура наукових ступенів. Реформування системи ВАК України торкнулося і існуючої ієрархії назв вчених ступенів. Запроваджено додаток до диплому кандидата наук під назвою „Доктор філософії”. Однак така заміна назв на наш погляд не відповідає дійсності та функціям, які покладаються на доктора філософії. У вченому ступені доктора філософії під філософією розуміються науки взагалі, а не власне філософія. Отже виникає важлива наукова проблема розробки сучасної філософсько-ідейної парадигми ієрархії назв вчених ступенів в Україні з урахуванням наукової піраміди []

Аналіз останніх досліджень і публікацій за проблемою. Діалог дискутування щодо запровадження ієрархічної побудови вчених ступенів як в Україні, так і в країнах пострадянського простору, тривають і досі. Жваві обговорення розпочались з євроінтеграцією освіти та науки України в Болонський процес. Так в роботі [1] акцент зроблено на дворівневу ієрархію вчених ступенів. В роботі - [2] наголос зроблено на зміну назви кандидата наук на доктора філософії. Незрозуміло з яких збуджень таке перейменування ВАК України впровадив на практику. Однак, незважаючи на титанічні мрії, проблема досі залишається не вирішеною.

Л.С. Лобанова [5] розглянула архітектуру наукових ступенів з урахуванням міжнародної практики та вітчизняної традиції.

Формулювання цілей статті. Метою статі є освітлення філософсько-ідейної парадигми щодо майбутньої наукової ієрархії та назв вчених ступенів в Україні.

Основний матеріал дослідження. З євроінтеграцією України в єдиний науково-освітній Болонський процес відбулися численні реорганізації, які і досі продовжують відбуватися зі значними спотвореннями закладених ідей Болонського процесу. На численних міжнародних конференціях неодноразово акцентувалась увага учасників на необхідності формування в аспірантурі та докторантурі нового покоління вчених з міждисциплінарною компетентністю [1]. Суспільство розуміє, що чіткість меж між науковими напрямками з часом стесалися, а новий

науковий результат все більше носить міждисциплінарний характер. Проведення наукових міждисциплінарних досліджень та ідентифікація отриманих результатів вже не можлива без застосування наукових консолідацій у вигляді міждисциплінарної призми [6].

Вчений має бути всебічно розвинутим, мати міждисциплінарний погляд на існуючу постійно змінну наукову картину світу. Отже, формування вузько профільних НКНПК вищої кваліфікації за цільовим призначенням є неефективним, оскільки вона не відповідатиме вище розглянутим вимогам [7, 8]. Цільова підготовка НППК веде до породження методологічної проблеми, що пов'язана з унеможливленням варіативної діяльності, наприклад військових вчених внаслідок істотної розбіжності у системах цільової підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів [9]. Під варіативним видом діяльності будемо розуміти наступне: можливість на високому професійному рівні вченому, що за основним видом діяльності займається педагогічною діяльністю, займатися науково-технічною. І навпаки – вчений, що за основним видом діяльності науково-технічної займається педагогічною діяльністю.

Необхідність у варіативності між видами діяльності виникає при щорічному корегуванні штату в наукових та навчальних закладах України. Внаслідок цього виникає необхідність в скороченні посад.

Наступна причина – як правило, науково-технічна діяльність вченого в науковому закладі не завжди в руслі за основною спеціальністю, за якою було підготовлено рукопис дисертації. Для забезпечення повноцінного виконання цим вченим своїх посадових обов'язків він повинен мати широкий міждисциплінарний кругозір.

На нашу думку майбутнє буде за об'єктом і предметом дослідження в міждисциплінарній науці. Тому, дослідники отримуватимуть науковий результат, що містить міждисциплінарну галузь знань. Ці дослідження спроможні компетентно проводити лише НППК з міждисциплінарною науково-педагогічною компетентністю.

Порівняємо зарубіжну та вітчизняну наукову ієрархію та назви вчених ступенів.

В США, Великобританії та інших європейських країнах, що приєдналися до Болонського процесу, проводиться гармонізація номенклатури вчених ступенів, що передбачає встановлення єдиних вимог для трьох ступенів у кожній галузі знань: бакалавр, магістр, доктор філософії (Ph.D) (під філософією розуміють в загальному науки, а не власне філософію).

У Франції існують два рівні докторських ступенів. Перший відповідає докторському ступеню PhD, і має два варіанти: 1) так званий ступінь доктора третього циклу (doctoral de troisieme cycle) чи доктора галузі наук (diplome d'etudes approfondies); 2) ступінь Doctoral d'Etat.

У Швеції, Фінляндії, Нідерландах і Швейцарії система підготовки НКНПК вищої кваліфікації аналогічна німецькій.

В Російській Федерації система на даний момент змішана: частково використовується нова система з підготовки бакалаврів (4 роки) та магістрів (6 років), частково стара з підготовки дипломованих спеціалістів (5 років).

Звернемо увагу на те, що вища єдина західна наукова ступінь доктора (філософії) в Росії належним чином не впроваджена. Досі застосовується система германського зразку, в якій існує два ступені: кандидат наук; доктор наук.

Вчені ступені з'явилися в СРСР в 1934 році (введені постановою Ради Народних Комісарів СРСР «Про вчені ступені і звання» від 13 січня 1934, фактично відновивши раніше існуючі в дореволюційній Росії вчені ступені).

За роки радянської влади архітектура і назва наукових ступенів і звань не змінювалися, а от вимоги до дисертаційних робіт періодично оновлювалися [10].

Розглянемо філософсько-ідейну парадигму ієрархії та назв вчених ступенів в Україні. Вона спирається на розроблену наукову піраміду [11]. Зробивши зворотне перетворення сучасних наукових галузей за допомогою міждисциплінарної призми [12], ми отримаємо щось подібне до стародавньої філософії, яка знаходилась в основі витоку всіх наук. Для наочності порівняння існуючої парадигми із запропонованою представимо їх в табл. 1.

Таблиця 1.

Порівняння ієрархій та назв вчених ступенів

Ієрархічний рівень	Парадигма СРСР	Впроваджена ВАК парадигма в Україні	Запропонована філософсько-ідейна парадигма
Перший	кандидат наук	доктор філософії	доктор наук з галузі (спеціальності)
Другий	доктор наук	доктор наук з галузі (спеціальності)	доктор філософії

Наведена в табл. 1 запропонована ієрархія та назви вчених ступенів діаметрально протилежні тим, що впроваджені на практиці ВАК України.

Обґрунтуємо нову парадигму ієрархії назв, виходячи з наступних міркувань та очевидних умовиводів.

Першим ієрархічним рівнем мають бути кандидати наук. Вони в першу чергу зацікавлені в отриманні нового наукового результату. Чисельні рекомендації учасників Болонського процесу наполягають вважати найбільш перспективними міждисциплінарні дослідження. Це дослідження на стику граней різних наук. Такі дослідження є складними. Для їх проведення необхідно створювати консолідації у вигляді міждисциплінарної призми. Здобувач вченого ступеня кандидата наук, як правило, не в змозі компетентно проводити їх. Адже дослідник повинен мати великий науково-педагогічний досвід (якого у кандидата ще бракує), бути міждисциплінарно-обізнаним для врахування всіх зв'язків та закономірностей.

Очевидно, що за короткий термін навчання в аспірантурі (ад'юнктурі) отримати міждисциплінарний науковий результат високого порядку дуже складно. Тому об'єкт та предмет дослідження, як правило, повинен знаходитися в чітко визначених межах одного наукового напрямку. Кандидату наук в чітко визначеній науковій галузі (спеціальності) легше сприяти розвитку науки і техніки, не розпилюючись на всебічність.

Очевидно, що перший за ієрархією науковий ступінь кандидата наук слід іменувати не доктором філософії, а доктором за певною науковою галуззю (спеціальністю). Наприклад, доктор педагогічних наук, технічних, психологічних, біологічних, медичних, тощо.

Доктор наук за певною науковою галуззю є вченим з обмеженим кругозором в межах об'єкту та предмета свого дослідження.

Впроваджений в Україні вчений ступінь доктор філософії, як альтернатива для кандидата є не логічним. І ось чому. Під філософією розуміються науки взагалі, а не власне філософію, як науку.

Вважається, що наука виникла в VI ст. до нашої ери у Стародавній Греції у вигляді перших теоретичних систем філософів Фалеса і Демокрита [13, с. 54-98; 14]. Отже, першою виникла філософія.

В процесі тривалого еволюційного розвитку знань наукової картини людини філософія акумулювала в собі різні наукові напрями. Тому філософію Аристотель розділив на фізику (природа), етику (суспільство) і логіку (мислення).

Основи сучасної класифікації наук заклав Сен-Симон. О. Кант в XIX столітті систематизував його ідеї і склав «енциклопедичний ряд» основних наук, розташувавши їх у порядку зменшення абстрактності [15].

Отже, стародавні філософи були всебічно міждисциплінарно розвинутими дослідниками. Вони накопичували та систематизували нові знання.

Таким чином, можемо зробити наступний умовивід, що вчений з науковим ступенем доктора філософії має бути подібний стародавньому філософу. Він повинен мати широкий кругозір, глибокі знання та здатен на високому професійному рівні готувати наукові кадри (докторів наук з галузі (спеціальності) та докторів філософії).

Доктор філософії в першу чергу повинен бути педагогом, що вміє формувати нові знання та передавати життєвий, науковий досвід.

Зведена наочна таблиця порівняння відмінностей ієрархії вчених ступенів в Україні наведено в табл. 2.

Таблиця 2.

Зведена таблиця порівняння відмінностей у ієрархії вчених ступенів в Україні

Ієрархічний рівень	Запропонована філософсько-ідейна парадигма	Об'єкт та предмет дослідження	Формування наукової картини знань
Перший	доктор наук з галузі (спеціальності)	Вузкий в межах однієї галузі	Формує первинні знання з вузької галузі знань
Другий	доктор філософії	широкий (міждисциплінарний)	Формує узагальнені знання з галузі (міждисциплінарної галузі).

Таким чином, сформуємо узагальнений умовивід, що доктор наук ув новій редакції логічно має бути доктором філософії, тобто вчений, який досяг найвищого рівня самоосвіти. Статистика показує, що кількість захищених докторських дисертацій набагато менша кандидатських. Вони є фахівцями, які отримують нові наукові результати або їх узагальнюють у методологію. На основі їх формуються нові знання, поняття, тощо. Ось це має бути головним досягненням доктора наук. Він має формувати узагальнену наукову картину світу з власних наукових результатів або результатів учнів під його керівництвом. Доктор філософії, як вчитель, є засновник наукової (філософсько-технічної) школи. Адже будь-яке дослідження розпочинається з філософської ідеї. Переосмисливши та узагальнивши наукові результати (теорію, вчення), доктор наук перетворює їх в систематизовані нові знання.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Отже, сформулюємо очевидні узагальнені умовиводи:

дослідження ґрунтується на очевидних речах;

вчений ступінь доктора наук за науковим напрямком має бути першим науковим ступенем, що присвоюватимуть існуючим кандидатам наук;

вчений ступінь доктора філософії має стати другим науковим ступенем. Він є аналогом сучасного вченого ступеня доктора наук.

Новизною отриманого наукового результату є подальший історичний розвиток у суспільства нового філософського світогляду та адекватної парадигми ієрархії і назв вчених ступенів в Україні в рамках неминучих євроінтеграційних процесів.

ЛІТЕРАТУРА

1 Козубцов І.М. Євроінтеграційні принципи в основі реформування сучасної освітньої концепції професійної підготовки вчених // Роль та місце психолого-педагогічної підготовки в професійному розвитку та становленні особистості сучасного фахівця в умовах євроінтеграції : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (Хмельницький, 19 – 20 квітня 2012 р.) [ред. колегія : д.мед.н., проф. О.А. Кащенко (голов. ред.), к.психол.н., доц. О.В. Кулешів, к.психол.н., доц., Л.О. Подкоритова та ін.] / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Хмельницький національний університет, кафедра практ психол. та педагог., Хмельн. обл. громад. організація „Центр сексуального та репродуктивного здоров'я”. – Хмельницький: Хмельницький національний університет, 2012. – С.131 – 133.

2 Козубцов И.Н., Козубцова Л.С., Козубцов Н.К. Образовательная модель подготовки педагога-ученого в неразрывном контексте науки и образования. // Наука и образование: Сборник трудов студентов и молодых ученых IX региональной научной конференции / Беловский институт (филиал) государственного образовательного учреждения высшего профессионального образования “Кемеровский государственный университет”. Ч1. – Белова: БИФ КеМГУ. 2011. – с.144 – 148. – ISBN 978-5-8353-1130-9. – [Электронный ресурс] – Режим доступа:

http://conference.kemsu.ru/GetDocsFile?id=33882&table=papers_file&type=1&conn=confDB.

3 Козубцов І.М. Освітня науково-педагогічна модель формування сучасного інформаційного суспільства // 15-й Ювілейний Міжнародний молодіжний форум «Радиоэлектроника и молодежь в XXI веке»: Збірник матеріалів форуму Ч.6., (18 – 20 квітня 2011 р.) – Харків.: ХНУРЕ, 2011. – С. 198 – 199.

4 Козубцов І., Штаненко С. Філософський аспект освітньої системи підготовки наукових керівників // Науково-практичний журнал. Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони. Національний університет оборони України. 2011. – №1-2 (10-11) – С. 56 – 60.

5 Архітектура наукових ступенів: міжнародна практика і вітчизняні традиції / Л.С. Лобанова // Вісн. НАН України. — 2009. — № 1. — С. 42-55. — Бібліогр.: 5 назв. — укр.www.nbuv.gov.ua/portal/all/herald/2009-01/a5.pdf.

6 Мараховський Л.Ф., Козубцов І.М., Масесов М.О. Міждисциплінарна академія наук (МАН), єдиний в Україні проект формування міждисциплінарної консолідації вчених // Эффективные инструменты современных наук 2012 (27 апреля – 05 мая 2012 г. Чехия [Електронний ресурс]. – Режим доступу URL: http://www.rusnauka.com/13_EISN_2012/Pedagogica/4_109795.doc.htm.

7 Козубцов І.Н., Козубцова Л.С. Проблема підготовки молодих науково-педагогічних кадрів в аспірантурі. Научно-технический журнал "Новые технологии в образовании". – Воронеж. Мастеринг, 2009. – №5. – С. 86 – 88. – ISSN 1815-6835.

8 Козубцов І.Н., Козубцова Л.С. Проблема підготовки молодих науково-педагогічних кадрів для вищих військових закладів в ад'юнктурі. // Становление и развитие военной педагогики в России; материалы Всероссийской научно-практической конференции с международным участием, посвященной 85-летию со дня рождения выдающегося военного педагога и психолога Барабанщикова А.В. (г. Пенза 7 – 9 октября 2009 г.). – Пенза. Пензенский государственный педагогический университет им. В.Г. Белинского, Военный университет Министерства обороны РФ, 2009. – С. 182 – 185.

9 Козубцов І.М., Котова Ю.В. Проблема варіативності між науковою та науково-педагогічною видами діяльностей військових вчених [Електронний ресурс] // VIII Международная научно-практическая конференция «Наука и образование – 2011/2012» (27.12.2011 – 05.01.2012) Publishing House “Education and Science” s.r.o. (Чехия, Прага) [Електронний ресурс]. – Режим доступу URL: http://www.rusnauka.com/1_NIO_2012/Pedagogica/4_98636.doc.htm.

10 Лобанова Л.С. Сучасний досвід організації підготовки й атестації наукових і науково-педагогічних кадрів в розвинутих країнах світу / Наук. кер. Б.А. Малицький. - К.: ГП Інформаційно-аналітичне агентство», 2008. – 56 с.

11 Козубцов І.М., Мараховський Л.Ф. Філософські варіанти розвитку наукової піраміди у XXI столітті // Междисциплинарные исследования в науке и образовании. – 2012. – № 1 К [Електронний ресурс]. – Режим доступу URL: www.es.rae.ru/mino/158-1163 (дата обращения: 23.09.2012).

12 Козубцов І.Н., Мараховський Л.Ф. Междисциплинарная призма на основе

экспертной системы // Междисциплинарные исследования в науке и образовании. – 2012. – № 1 Sp [Электронный ресурс]. – Режим доступа URL: www.es.rae.ru/mino/157-654 (дата обращения: 06.07.2012).

13 Степин В.С. Теоретическое знание. М, 2000. С. 54, 534, 610, 619.

14 2. Алексеев И.С. // Большая советская энциклопедия. 3 изд. Т. 17. М, 1974. С. 463.

15 Імянітов Н. С./ По сходах наук – до мистецтва // Філософія науки. 2003. - № 4 (19) - С. 3-17.